

Pittoa ja vetoa varhaiskasvatuksen erityisopettajan työhön

Neuropsykiatriset haasteet, lapsen tuki ja erityisopetus

Koulutuksen vastuullinen johtaja Sari Koski, Turun yliopiston Brahea-
keskus, Areal Research and Development (@utu.fi, 040 549 5891)

**TURUN
YLIOPISTO**

Miten osaan lukea lasta? Tutkimustietoa neurokirjosta 20.3.2023

Elina Kontu 2023

Etukäteislukemisto

- Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä
2015; 131 (11):1050-7 Marjukka Pajulo, Saara Salo ja Nina Pyykkönen
- <https://www.duodecimlehti.fi/duo12278>

Oppimispäiväkirja

Pohdintakysymyksiä:

- Mentalisaation merkitys varhaiserityiskasvatuksessa
- Miten voin kehittää omaa mentalisaatiokykyäni?

Neuropsykiatrinen oireilu - käyttäytymisen haasteet - hyvän huomaamisen vaikeus

- Sosiaaliset taidot
- Itsesäätely
- Ylivilkkaus
- Oppimisvaikeudet
- Muistitoiminnot
- Toiminnanohjaus
- Tarkkaavuustoiminnot
- Kielelliset häiriöt
- Päättelytaidot

Nepsy -neurokirjo - kehityksellinen neuropsykiatrinen häiriö

- Neuropsykiatriset, -psykologiset haasteet, pulmat, häiriöt
- Neurologiset (aivotoiminnan) kehitykselliset, toiminnalliset ja/ tai rakenteelliset syyt
- NEPSY - sateenvarjokäsite monille diagnooseille ja oireille
 - ADHD
 - Autismikirjo (myös Asperger)
 - Touretten oireyhtymä eli TS (tic-oireet)
 - Pakko-oireinen häiriö eli OCD (pakkoajatukset ja pakkotoiminnot)
 - Kehityksellinen kielihäiriö
 - PDA

PDA - Pathological Demand Avoidance

- Newson, E. 1980-luvulla
- Doyle, A. McNally, S. & Kenny, N. 2000-luvulla
- <https://www.pdasociety.org.uk/>
- POHDITTAVA: Strukturointia parempi toimintatapa -neuvottelu?

Historiaa

- 1980-luvulla huomattiin, että autismikirjon henkilöissä oli ryhmä, joilla oli keskenään samanlaisia ominaisuuksia
- Heillä oli autismikirjon ominaisuuksia, mutta he poikkesivat isosta autismikirjon henkilöiden ryhmästä
 - mm. sosiaalisuus, taito katsekontaktiin, omaehtoisuus
- Onkohan nämä piirteet meille näyttäneet pääosin haastavana käyttäytymisenä?

Vaatimusten välttely

- LÄPITUNKEVUUS, PAKONOMAISUUS, KYKENEMÄTTÖMYYS
- Vaatimusahdistus, joka ilmenee vaatimusten välttelynä - kyvyttömyytenä tehdä tiettyjä asioita - ei ole henkilön valinta vaan ominaisuus
- •Ahdistunut jumiutumisen välttelyyn
- Tarve hallinnan tunteesta ja pelko sen menettämisestä
- Kontrollonin tarve - tarve olla kontrollissa

Ahdistus

- Ahdistus lisääntyy, kun toteutetaan perinteisiä autismikirjon kuntoutus- ja opetusmenetelmiä
- Henkilö ei kykene toimimaan hänelle esitettyjen (tai esim. hänen kehonsa esittämien) vaatimusten (ja tarpeiden) mukaan - kyse ei ole siitä, etteikö henkilö haluaisi
- Erona uhma- tai murrosikäään, PDA:ssa lapsi/nuori kyllä haluaisi tehdä toiveen mukaan, mutta paine ja ahdistus estävät
- Palkkiot eivät toimi

Mitä tehdään?

- Tunnistettava
 - Ahdistus
 - Pelko
 - Kykenemättömyys toimia
- Uskottava, että on kyse kyvyttömyys toimia, ei haluttomuus
- Tunnistettava henkilön vahvuudet ja heikkoudet
- Tarjottava tukea, apua ja pedagogiikkaa, joka on jokaiselle yksilöllisesti räätälöityä
 - Hallinnan tunnetta
 - Vähennettävä kuormittumista

Mitä tehdään?

- Muokataan ja sopeutetaan vaatimuksia
- Muovataan ympäristöä ja omaa käyttäytymistä
- Huumoria - ”harhauttamista” - arvelua - epäröintiä - ohimennen toimintaa - mielikuvia
 - leikin, riittelyn, musiikin yms. avulla lievennetään ja rauhoitetaan tilanteita, jolloin homma hoituu automaattiohjauksella
- Henkilön omien ideoiden mukaan toimimista!

Mikä toimii?

KOHTAAMINEN ilman omaa agenda ja omia ideoita

YHTEISTYÖ, KUMPPANUUS, yhteisesti jaettu (sharing tasks)

- luottamuksen rakentaminen
- itsemääräämisoikeus/ autonomia ja itsen kontrollointi on kuin happea elimistölle
- annettava paljon valinnanvapautta
- ”epäröivä puhe”, jossa ei ole vaatimuksia ei painetta
- joustavuutta

Pathological demand avoidance in children and adolescents: A systematic review

Arvid N Kildahl, Sissel B Helverschou, Anne L Rysstad, Elisabeth Wigaard, Jane MA Hellerud, Linn B Ludvigsen and Patricia Howlin

- Autism, 2021, Vol. 25(8) 2162-2176
- Tutkimusten mukaan PDA:lla ei ole selkeää määrittelyä eikä kriteereitä
- Ei tiedetä, liittyykö PDA pelkästään autismikirjoon vai myös muihin hermoston kehityshäiriöihin tai nepsy-oireisiin

The Measurement of Adult Pathological Demand Avoidance Traits

Vincent Egan, Omer Linenberg & Elizabeth O’Nions
Journal of Autism and Developmental Disorders, 2018

- Egan ym. totesivat kahden tutkimuksen perusteella, että EDA-QA on luotettava ja hyödyllinen työkalu arvioida itse tunnistettuja PDA-piirteitä
- Tätä ei ole suomennettu eikä suomalaisiin oloihin sovellettu
- <https://embrace-autism.com/eda-qa/>

Puheen tunnetilojen havainnointi haastavaa

Lindström, R. 2019

- tulokset viittaavat autismikirjon lasten vaikeuteen ja hitauteen huomioida puheen tunnetilaa
- autismikirjioon liittyy vaikeuksia erotella erityisesti hienovaraisia puheen äänensävyn muutoksia. Nämä aivotason havaitsemisvaikeudet voivat heijastua pulmina ymmärtää ja tehdä päätelmiä vuorovaikutuskumppanin tunnetiloista

Sukupuolierot ADHD:n esiintymisessä

Koponen, V. & ja Jehkonen, M. 2019. Duodecim

- Poikien ADHD:ta diagnosoidaan enemmän kuin tyttöjen, mikä saattaa osittain johtua poikien oireiden helpommasta tunnistamisesta.
- Tyttöillä on yleensä vähemmän yliaktiivisuutta ja ulospäin suuntautuvaa häiriökäyttäytymistä kuin pojilla, jolloin oikean diagnoosin löytäminen voi viivästyä.
- ADHD-tyttöjen päihdeongelmien, itsetuhoisen käyttäytymisen ja seksuaalisesti hyväksikäytetyksi joutumisen riski voi olla suurempi kuin poikien.
- ADHD:n ilmiöiden sukupuolierot saattavat aikuisuudessa kaveta.
- ADHD-tyttöjen ja -poikien neurokognitiivisessa ja psykiatrisessa oirekuvassa on kaikkiaan enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroja

Itsetuhoinen käyttäytyminen

- Autismikirjon henkilöillä korkeampi itsetuhoisuusriskiä.
- Väestötason tutkimus, joka pohjautui suomalaiseen syntymäkohorttiin.
- Tutkittavat olivat syntyneet vuosina 1987-2005 ja autismikirjon häiriö oli diagnosoitu vuoden 2007 loppuun mennessä.
- Tutkittavia seurattiin eri rekistereitä hyväksikäyttäen vuoden 2015 loppuun asti. Jokaista tutkittavaa (n=4695) verrattiin suhteessa neljään kaltaistettuun verrokkiin (n=18 450), jolla ei ollut diagnosoitu autismikirjon häiriötä.
- Autismikirjon henkilöillä oli kohonnut riski itsetuhoisuuteen. Riskiä selitti ennen kaikkea psykiatrinen rinnakkaissairastavuus
- **Jokiranta-Olkonieniemi, E. 2020. Risk for Premature Mortality and Intentional Self-harm in Autism Spectrum Disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders***

Oikeusturva ja kuntoutus kuntoon 2020 -hanke, Autismisäätiö

- Neurokirjon henkilöiden tunnistamatta jääminen rikosoikeudellisessa järjestelmässä on uhka heidän oikeusturvansa toteutumiselle ja kuntoutustoimien väärinkohdistumiselle.
- Autismikirjon piirteitä esiintyy arviolta 2,3%:lla oikeuspsykiatrisista potilaista (Allely, 2018), ja 2,1-9%:lla vangeista (Young ym., 2018).
- ADHD:n arvioitu yleisyys nuorisovangeilla on 30,1% ja aikuisilla vangeilla 26,2% (Young, Moss, Sedgwick, Fridman & Hodgkins, 2015).
- Suomessa asiaa ei ole tutkittu ja kansainvälisestäikin asia vaatii lisätutkimusta

Identiteetti ja ADHD

Honkasilta, J. 2019

- Institutionaaliset positiot ja normatiiviset ehdot, kuten erityisoppilas / ADHD-oppilas muovaavat yksilöä määrittäviksi identiteettikategorioiksi sosiaalisissa käytännöissä, kuten tavoissa puhua yksilöistä, asioista ja ilmiöistä ja tavoissa olla vuorovaikutuksessa
- Se miten asiantuntijaorganisaatioissa ja perheyhteisöissä puhutaan ja ollaan vuorovaikutuksessa, määrittää adhd-nuoren identiteetin - estääkö tämä nuorten yhteenkuuluvuuden tunteen muodostumista vertaisiinsa - toiseuden kokemus

Kokeeko lapsi ja nuori oikeudet tukemisympyräkset toiseuttaviksi ja oikeuksiaan polkeviksi?

- ”On perusteltua kysyä, minkälaisia identiteettejä koulun käytännöt mahdollistavat oppilaille, joilla on ”erityistarpeita”. (Honkasilta, J. 2019, 16)
- Korrektina pidetyt termit ”erityinen tarve” ja ”erityistarve” viittaavat siirtymiseen yksilö- ja ongelmakeskeisestä varhaisen puuttumisen retoriikasta haasteiden varhaista tunnistamista ja tuen tapoja painottavaan retoriikkaan, eivät ne ole neutraaleja.

Mielen teoria ja kommunikaatiosuhde

Mielen ja musiikin ikkunat autismiin: mielen teoria kommunikaatiosuhde - tapaustutkimuksia (Kontu 2004, <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/19985>)

- Vahvuudet esiin dialogisessa kommunikaatiosuhteessa
- Satunnainen suoriutuminen instruktionaalisessa kommunikaatiosuhteessa

Mielen teorian tutkimus 2000-luvulla

- Miten on tutkittu
 - Eksplisiittinen taso - annetaan suoria ohjeistuksia
 - Implisiittinen taso - mitataan spontaania toimintaa
- Mielen teorian kehittyminen
 - 1) Tahto/toive
 - 2) Uskomus
 - 3) Havainnoista tietoon
 - 4) Virheellinen uskomus
 - 5) ”Tunne piilossa” esim. sarkasmi, valehtelu
- ASD/HF-ASD
 - Kehitys hitaampaa 1-3
 - Virheellinen uskomus - varhaislapsuudessa erityisen vaikea

Kieli, toiminnanohjaus ja kokonaisuuden hahmottaminen

- Kielellisesti taitavimmat menestyvät false belief-testeissä
- Varhaiset eksekutiivisten toimintojen ja central koherenssin taidot ennustavat menestymistä mielen teorian taidoissa
- Ristiriitaisia tuloksia erityisesti nuoria (ASD) tutkittaessa
- Sarkasmin ja valehtelun ymmärtäminen haastavaa
 - spontaanisuus
- Perspektiivin vaihtaminen helpompaa
 - Toisen kiinnostuksen kohteet
 - Sosiaalisten vihjeiden hyödyntäminen
- Huijaamisen taito kehittyy aikuisiällä

Sosiaalinen taito

- Vuorovaikutuksen kieli
 - Kielelliset viestit
 - Tilanteisiin liittyvät vihjeet
 - Toisten aikomukset
 - Kokemukset
 - Yleistieto
 - Sosiaaliset ”säännöt”

Sosiaaliset taidot ja TOM

- Mielen teorian testeissä menestyminen ennakoii hyviä sosiaalisia taitoja
- Haasteita symbolisessa leikissä
- Suoriutuminen false-belief testeissä saattaa ennakoida hyvää toimintakykyä sosiaalisissa tilanteissa ja keskusteluissa
- ASD:ssä haasteita, ei puutteita

Voiko mielen teoriaa oppia?

- Interventioissa on hyödynnetty roolileikkejä, symbolista leikkiä, pelejä, teknologiaa
- Virtuaaliympäristöt?
- Tutkimusten haasteita
 - TOM-taitojen siirtyminen todellisiin tilanteisiin
 - Opittujen taitojen pysyvyys
- Tarvitaan pitkittäistutkimusta

Mentalisaatio

- Kyky pitää mielessä oma ja toisen mieli
- Mahdollistaa omien tunnetilojen ja mielen sekä toisen ihmisen mielen ymmärrystä samaan aikaan
- Tietoisuus siitä, mitä omassa mielessä liikkuu ja havainnoidaan toisen mielen liikkeitä ja reagoidaan molempiin
- **MENTALISAATIO JA LUOVUUS**
 - uteliaisuus
 - leikillisuus

MIELLEN PERUSTA

TOIMINNOT

Ajattelu	Haluaminen
Havaitseminen	Kuvitteleminen
Kokeminen	Toivominen
Tietäminen	Ymmärtäminen
Muistaminen	Tiedostaminen
Tunteminen	Päätöksenteko
Tahtominen	Tavoitteellinen toiminta

OMINAISUUDET

Uskomukset
Tajunta
Tietoisuus
Intentionaalisuus
Rationaalisuus
Älykkyys
Henkilöys

Mentalisaatio

- Antaa työkaluja
 - Monia ulottuvuuksia
- A) Sosiaalista älykkyyttä - miten havainnoin toisia -ilmeitä, eleitä - teen tulkintoja - oikeita tai virheellisiä
- Oman mielen tapahtumat ja toisen ihmisen tapahtumat - erillisyyden ymmärtäminen - näen vähän toisen mieleen
 - Uteliaisuus - kysy
- B) Otan vastaan toisen kokemuksen - tarvitaan empatiaa

Mentalisaatio

- Turvallisuus auttaa, että teemme oikeampi tulkintoja toisesta
- Ryhmässä erilaisia tunteita - systeeminen mentalisaatio
- Turvattomuus, rauhattomuus sosiaalisissa tilanteissa
- Ei tunteiden tunnistamista vaan koko mielen tunnistamista ja oman mielen
- Oman mielen prosessit, itsetuntemus - vahvuudet ja putoamiset
- Oma mieli on läpinäkymätön - kunnioitus ja uteliasuus oman mielen tulkintaan - kuuntele omaa kehoa

“Kehittynyt mieli”

Ymmärrys siitä, että mieli toimii aktiivisesti todellisuuden selittämisen välineenä.

Aikaisemmat kokemukset vaikuttavat tämän hetkisiin mielentiloihin ja tunteisiin.

Ymmärrys siitä, että jokaisella on oma kehityshistoriansa, joka vaikuttaa käyttäytymiseen.

Mielenlukemisen
taito - teemme
havaintoja,
tulkitsemme ja
teemme
johtopäätöksen

Mielitaju

Tunteiden tunnistaminen valokuvista

Tunteiden nimeäminen kuvista

Tilannetaso:

- Tilanteisiin sidotut tunteet; tunteiden tunnistaminen ja nimeäminen eri tilanteissa

Toivotaso:

- Halu ja tahto yhdistyy tunteisiin
- Ilon ja surun tunnistaminen itsessään riippuen siitä toteutuuko hänen toiveensa vai ei

Uskomustaso:

- Tunteiden tunnistaminen ja nimeäminen suhteessa uskomuksiin
- Tunnistetaan tunteita, jotka aiheutuvat siitä, kun henkilö ajattelee asian olevan totta, vaikka se olisi ristiriidassa todellisuuden kanssa

Elina Kontu

Elina Kontu 2023

Kysy, tarkista

- Mentalisaatio lisää turvallisuutta vuorovaikutuksessa
- Mentalisaatio voi olla implisiittistä tai eksplisiittistä
 - Jos vuorovaikutukseen tulee kupruja tarvitaan eksplisiittistä mentalisaatiota:
 - Pysähdy, rauhoita itsesi (jotta et tee automaattisia tulkintoja), tutki (hidasta ja kysy), uskalla kertoa
- Mentalisoida - otetaan puheeksi sitä, mitä tapahtuu
- Ihmisellä on kyky mentalisoida, mutta mentalisointikyky vaatii jalostuakseen ympäristöä, se ei itsenäisesti kehity

Autismikirjo vs. neurotyypillisuus

- Keskinäisen ymmärryksen puute ja tulkinnan erilaisuus
 - Ongelma ei synny siksi, että autismikirjolla olevalla henkilöllä ei olisi kykyä tuntea empatiaa vaan siksi, että he tulkitsevat ihmisten toimintaa eri tavalla
- Neurotyypilliset ja autismikirjolla olevat epäonnistuvat empatian kokemisessa
- Tuki
 - Muokataan myös ympäristöä

Mitä arvioidaan, kun henkilöllä on kehitysvamma, autismikirjon tai muu neuropsykiatrinen diagnoosi?

- Kognitiivista / älyllistä kehitystä
- Neuropsykologisten toimintojen (tarkkaavaisuus, toiminnanohjaus, kielelliset, sensomotoriset, visuaaliset, muistitoiminnat, kognitiiviset, emotionaaliset) kehitys voi olla eri tahtista
- Kognitiivinen, sosiaalinen ja emotionaalinen kehitys voi noudattaa tavanomaisen kehityksen kulkua, mutta vaiheiden kesto saattaa poiketa

Emotionaaliset perustarpeet

- Emotionaalista kehitystä arvioimalla löydetään emotionaaliset perustarpeet ja motivaatiot, jotka ovat havaitun käyttäytymisen taustalla.
- Morisse & Dosen (2016) ovat kehittäneet Emotionaalisen kehityksen asteikon, jonka taustalla on ns. tavanomainen emotionaalinen kehitys, joka pohjautuu Piaget'n, Erikssonin, Mahlerin ym. Kehityspsykologisiin teorioihin.

Osa-alueiden kehityksen epätasaisuus

Tapa ajatella, tuntea, sopeuta ympäristön odotuksiin ja käyttäytyminen, kehittyvät aikuisikään asti

Jotta henkilö voi toimia tarkoituksenmukaisesti ympäristössään ja kokee olonsa hyvinvoivaksi, osa-alueiden kehitys tulisi olla suurin piirtein samalla tasolla

Jos osa-alueiden kehitys ei ole samalla tasolla, käyttäytyminen häiriintyy ja syntyy ristiriita ympäristön vaatimusten ja käyttäytymisen välillä

Samankaltaisen henkilön kehitys voi vaihdella eri tasoissa eri tilanteissa

EMOTIONAALINEN KEHITYS

(Morisse & Dosen 2016; Sauna-aho 2021)

Sosiaalinen kehitys

- Suhtautuminen emotionaalisesti tärkeisiin ihmisiin ja vertaisiin
- Suhtautuminen esineisiin
- Tunteiden ja aggression säätely

Emotionaalinen kehitys ja minä

- Suhtautuminen omaan kehoon
- Oman itsensä kokeminen vuorovaikutuksessa ympäristöön
- Pelot, tunteiden eriytyminen

Kognition ja tunteiden integraatio

- Suhtautuminen muuttuvaan ympäristöön – esinepysyvyys
- Kommunikaatio
- Leikki/vapaa-ajan käyttö

Emotionaalisen kehityksen vaiheittaisuus

(Morisse ja De Neve 2019; Sauna-aho 2021)

Olen olemassa / me-identiteetti

1. SOPEUTUMINEN

tasapaino vs. tasapainottomuus
aistitiedon jäsentyminen

2. SOSIAALISTUMINEN

luottamus vs. epäluottamus
kiintymys, eroahdistus

3. YKSILÖLLISTYMINEN

autonomia vs. riippuvuus
minäkeskeisyys

Olen toimija / minä-identiteetti

4. MINÄ-TIETOISUUS

aloitteellisuus vs. varautuneisuus
oma-aloitteisuus ja valitseminen
lisääntyy

5. REALITEETTITIETOISUUS

itseluottamus vs. alemmuuden
tunteet
itsereflektio

Teoriat empatiasta ja emotionaalisesta kehityksestä

- Haastavat meidät tarkastelemaan nepsyä uusista näkökulmista
 - Toisen asemaan asettumisen taitoa
 - Haastavaa käyttäytymistä ja siihen vaikuttamista
 - Voidaan tulkita toisen käyttäytyminen haastavana, vaikka se kuuluisikin tiettyyn emotionaaliseen kehitysvaiheeseen
- Diagnosointia
- Mielen hyvinvointia

Double empathy / kaksois-empatia teoria

(Mitchell, Sheppard & Cassidy, 2021)

- Empatiaongelmia voi ilmetä, kun ihmiset, joilla on hyvin erilaisiakokemuksia, ovat vuorovaikutuksessa keskenään
- Voi olla vaikeaa tuntea empatiaa toista kohtaan, jos toisen ilmeet, eleet, kehonkieli ja puhetapa on toisenlaista kuin oma
- Väärät tulkinnat ja virheelliset uskomukset ja johtopäätökset toisen mielen tilasta

Myötätunto

KUILU

SILTA

Käyttäytymisen piirteitä, jotka toiset ihmiset kokevat haastavaksi

- Henkilön omaan kehoon kohdistuvaa toimintaa
- Toisen kehoon - halaaminen, sormien koskettelu / vääntäminen
- Ympäristöön - huonekaluihin seiniin
- Äänien tuottaminen

Miksi?

Kipu, ahdistus

Ilmaisun vaikeus –
ei tule
ymmärretyksi

Mielekäs toiminta
puuttuu tai sitä on
liian vähän -
turhautuminen

Syitä haastavaan käyttäytymiseen

- Pako liian ahdistavasta tai vaativasta sosiaalisesta tilanteesta
- Kommunikoinnin pulmat
- Struktuurin puute, epävarmuus
- Turvattomuus
- Oman toiminnan ohjaamisen vaikeudet
- Aistipoikkeavuudet
- Tunteiden tunnistamisen ja käsittelyn vaikeus
- Liian tiheät muutokset ympäristössä
- Neurologiset syyt (poikkeavuudet tietyissä aivorakenteissa)
- Somaattinen sairaus tai kipu, jota lapsi ei osaa paikantaa
- Lääkehoidon haittavaikutus

Keinoja haastavan käyttäytymisen vähentämiseksi

- Ennakointi
- Lapsen päivän jäsentäminen selkeäksi esim. kuvien avulla. (ajan hallinnan opettelu)
- Kommunikoinnin harjoittelu määrätietoisesti ja tarvittaessa ”pilkkominen” vieläkin pelkistetympään muotoon.
- Lapsen pysäyttäminen ja rajojen asettaminen johdonmukaisesti.
- Tunne ja sosiaalisten taitojen harjoittelu.

Tutkimusperustaisia menetelmiä

- OIVA
<https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/toimintamallit/oiva/>
- HYP
<https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/toimintamallit/hyp/>
- VOIMAUTTAVA VUOROVAIKUTUS
<https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/toimintamallit/voimauttavavuorovaikutus/>

Vuorovaikutuksen monisäikeisyys

- Ymmärrystä auttaa:
 - Empatia - myötätunto - affiliaatio
 - Kommunikaatiosuhteet (Kontu 2004; Rämä 2015; Vermilä 2023)
 - Instruktionaalinen
 - Dialoginen
 - Dynaaminen
 - Interpretiivinen
 - Narratiivinen

Vuorovaikutussuhteiden repertuaari käyttöön

- Dialogisuus
 - Kuuntelee niin, että toisen tekee mieli puhua ja/tai ilmaista itseään
 - Vastata niin, että toisen ymmärrys edistyy
 - Rakentaa yhdessä - yhteiseksi ymmärrykseksi
 - Pohtia ja reflektoida, mitä toisen puhe herättää itsessä (epäröivä, omakohtainen puhe, oma kokemus kuulluksi tulemisesta)
- Dynaamisuus
 - Arvioida sensitiivisesti toisen tilannetta ja vaikuttamismahdollisuuksia
 - Antaa vihjeitä siitä, miten vuorovaikutustilanteessa edetään
 - Johdonmukainen, tavoitteensuuntainen toiminta
 - Tapahtuu muutosta, kun toinen tulee kuulluksi ja rauhassa pääsee tutkimaan tilannetta monesta näkökulmasta
 - Herkkyyttä, jolloin suhteessa muovautuminen on yhteisöllistä, joustavaa, vuorovaikutuskumppaneista ja kokemuksista riippuvaista

Interprepatiivisuus

- Tarvitaan kuvittelun taitoa, jotta voi asettua toisen asemaan
- Tästä seuraa mielen lukemisen taito, joka on näkökulman vaihtamisen taitoa
- Kanssasäätely eli se, että yhdessä säädellään ja molemmat yhdessä vuorovaikutussuhdetta ja vuorovaikutustilannetta
- Tunteiden säätelyä
- Tulkkina oleminen? - ei niin, että esittää tulkintoja toisen kommentteista vaan ehkä toistaa, mitä toinen on sanonut ja kysyy tarkentavia kysymyksiä

Toisen kohtaaminen on tunteiden kohtaamista

- Tunteet ovat läsnä jatkuvasti
- Tapahtumat ja tilanteet saavat aikaan meissä reaktioita
- Tunteet aiheuttavat muutoksia mielen ja kehon tilassa
- Tunteet ohjaavat toimintaa sosiaalisissa tilanteissa
- Tunteet muokkaavat kehon vireystilaa
- Tunteet vaikuttavat siihen, miten ympäristön tapahtumia havainnoidaan ja tulkitaan

Ymmärrys tunteista

- Yhteenkuuluvuus - ihmisen tärkeimpiä perustarpeita
- Tunteet antavat palautetta esim. arvioimalla sosiaalisia tilanteita - palaute tulee välittömästi eikä vaadi tahdonalaista järkeilyä
- Tunteet ovat hyvä esimerkki mielen, aivojen ja kehon yhteistyöstä
- Emootiot koetaan kehon eri osissa ja ilmaistaan kasvojen ilmeinä ja kehon asentoina
- Perusemootiot: onnellisuus, viha, pelko, suru, info ja yllättyneisyys koetaan, tunnistetaan ja ilmenetään melko samalla tavalla eri kulttuureissa
- Sosiaaliset emootiot: rakkaus, ylpeys, kateus, halveksunta liittyvät ihmissuhteisiin

Tunteet ovat läsnä aina vuorovaikutustilanteissa

- Tapahtumat ja tilanteet saavat aikaan meissä reaktioita sekä muutoksia mielen ja kehon tiloissa
- Tunteet ohjaavat toimintaa sosiaalisissa tilanteissa ja muokkaavat kehon vireystilaa
- Tunteet vaikuttavat siihen, miten havainnoimme ja tulkitsemme ympäristön tapahtumia
- Tunteiden perustehtävä on edistää hyvinvointiamme - henkilökohtainen tunnemaailmamme ja tapamme reagoida on ratkaisevan tärkeää hyvinvoinnillemme

EMPATIA - MYÖTÄTUNTO

Elina Kontu 2023

Affiliaatio

- Tunneyhteys
- Halu kommunikoida ja osoittaa yhteenkuuluvuutta

Taiteen merkitys pedagogiikassa

TAIDE ymmärretään laajasti:

- Taide on kokemus
- Taide on ilmaisun, viestinnän, kannanoton ja mielihyvän väline
- Taide vaikuttaa tunteisiin ja ajatteluun
- Taide muuttaa ihmistä ja yhteiskuntaa
- Taide on tapa ajatella, erityisesti sellaisia asioita, joita varten ei ole muuta kieltä olemassa
- Taide on tarinoita, musiikkia, piirroksia, tanssia, kuvia, liikettä, draamaa, elokuvia....

Mikä vaikuttaa?

- Vuorovaikutussuhde
 - Luottamus, katse, sanat, kosketus, sensitiivisyys
- Oppimis- ja adaptaatiomekanismien kautta mieleen
 - Tottuminen, palkkiot, motivaatio
 - Mukautuminen, sopeutuminen fyysiseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön

Mikä vaikuttaa?

- Sensitiivinen vuorovaikutussuhde
- Rauhoittuminen, rentoutuminen, jännitysten laukaisu, mielen ja kehon aktivointi, lisää mielen hyvinvointia
- Ilmaisun ja vuorovaikutus ei- kielellisiä ja toiminnallisia menetelmiä käyttäen
- Taide vahvistaa tunteiden ilmaisua ja mielikuvitusta ja luo edellytyksiä ymmärtää itseä ja muita
- Mielikuvitus on osa vuorovaikutusta
- Transitionaalitila / potentiaalinen tila: kulttuurinen kokemus
- Siirtymäobjekti
- Vygotsky (1931); Winnicott (1971); Dewey (1957); Lobman (2010); Nussbaum (2011)

Leikin merkitys luottamussuhteen rakentamisessa

- Turvallinen vuorovaikutus ja asiantuntijan mukanaolo leikissä - turvapaikka (mielikuva tai todellinen),
- Leikki alkaa vastavuoroisuudesta - rentoutumisharjoitukset
- Leikissä asiantuntijan tulee tukea lapsen taitoa käyttäen mielikuvitustaan ajattelunsa tukena - mieltä vakauttavat ankkurit (lelu, esine, kuva jne.)
- Parhaimmillaan leikissä rakennetaan elämäkertomusta, johon lapsi voi myöhemmin liittää myös kaikkein pahimmat ja vältetyimmät muistot

Mitä leikin jälkeen?

- Musiikki
- Kuvataide
- Tanssi
- Liikunta
- Draama

Luovat tilanteet

- Luodaan turvallinen ilmapiiri - opettaja mukana
- Havainnoidaan lasta
 - Laukaisevat tekijät, tunteet, kehon tuntemukset
 - Rakennetaan yhdessä lapsen kanssa keinoja tuntea ja säädellä tunteita
 - Haastavat tunteet; pelko, syyllisyys, häpeä
- Lapsen voimaantuminen - käsitys itsestä muovautuu positiivisemmaksi

Kuvittelun ja näkökulman vaihtamisen taito

Auttaa minua ymmärtämään, että en tiedä lapsen todellisesta tilanteesta mitään!

Luovissa tilanteissa ollaan ikään kuin transitionaalitilassa, lapsen mieli on ”lepotilassa” - mieli ”sisäisen ja ulkoisen todellisuuden välissä”

Tukea ja pedagogisia toimintatapoja vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin suhteisiin varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa 20.3.2023

Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot

- Sosiaalisuus on yksi synnynnäisistä temperamenttipiirteistä
- Sosiaalinen ihminen etsiytyy aktiivisesti muiden seuraan ja haluaa olla muiden kanssa vuorovaikutuksessa
- Sosiaaliset taidot tarkoittavat taitoa selvittää sosiaalisista tilanteista
- Sosiaalinen ihminen ei ole saanut syntymälahjaksi hyviä sosiaalisia taitoja.
- Sosiaaliset taidot ovat temperamenttityypistä huolimatta harjoitusta vaativa ja opeteltavissa oleva asia meille kaikille.

Pienryhmäkeskustelu

- Kuinka hyvin varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tunnistetaan sosiaalisuuden ja sosiaalisten taitojen ero?
- Opetetaanko sosiaalisia taitoja riittävästi?

Varhaisen vuorovaikutuksen haasteet taustalla monessa tilanteessa päiväkot-, eskari- ja kouluiässä

- Varhaisesta vuorovaikutuksesta puhutaan vauvaiän kehitystehtävänä.
- Jos kiintymyssuhde on jäänyt heikoksi tai varhaisessa vuorovaikutuksessa on ollut haasteita, nämä syyt löytyvät usein selittävänä tekijänä lapselle haastavissa tilanteissa:
 - puutteellisia taitoja, erikoisia reaktioita toisten tunneilmaisuun, toistuvaa rajojen ylittämistä
- Varhaisen vuorovaikutuksen harjoituksia voi ja kannattaa hyödyntää vuorovaikutussuhteen rakentamisessa myös vauvaiän jälkeen. Käyttöön kannattaa ottaa kaikki ikätasoiset välineet: tilanteiden ennakointi ja purku puhuen, piirtäen, tunnekortteja hyödyntäen

VALTERI

Pienryhmäkeskustelu

- Tunnistatko lapsia, joiden tuen tarpeen taustalla näkyy selvästi varhaisen vuorovaikutuksen tuen tarve?
- Onko näiden lasten tukemiseen riittävästi keinoja?

Sosiaalisten taitojen harjoittelu

- Sosiaalisten taitojen harjoittelussa lähdetään liikkeelle käytännön tarpeista eli opetetaan niitä taitoja, joita lapsi juuri nyt tarvitsee tai joissa lapsella havaitaan arjen tilanteissa puutteita.
- Taitoja harjoiteltaessa opeteltavat toimintatavat perustellaan lapselle ja kerrotaan, mitä hyötyä niistä on hänelle
- Taitoja harjoitellaan useissa eri tilanteissa, jotta ne yleistyvät ja vakiintuvat.
- Tilanteita, joihin ohjausta tarvitaan: Ennakointi, oman vuoron odottaminen, ohjauksen vastaanottaminen
- Tärkeää: yhteys, katsekontakti

Sosiaalisten taitojen tukeminen vaatii erityistä panostusta, jos...

- Lapsella on kielellisiä haasteita (viivästynyt kielenkehitys, monikielinen tausta, kehityksellinen kielihäiriö)
- Lapsella on autismin kirjon häiriö
- Lapsella on näkö- tai kuulovamma
- Lapsella on kehitysvamma
- Lapsen kehitys on muun vamman tai sairauden vuoksi viivästynyt
- Tiedetään, että lapsen kiintymyssuhteeseen ja varhaiseen vuorovaikutukseen on liittynyt haasteita

Tukea ja pedagogisia toimintatapoja kommunikaatioon varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa 27.3.2023

Kommunikaatio ihmisoikeutena

- Kommunikaatio luo kasvamisen, kehittymisen ja oppimisen perustan.
- Kommunikaation vaarantuminen luo merkittävän riskin syrjäytymiselle
 - => opiskelu, työllistyminen, omien asioiden hoitaminen uhattuina.
- **Oikeus sananvapauteen ja kommunikointiin on perusoikeus**
- YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (1948, artikkeli 19)
- YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (artikkeli 21)
- Suomen perustuslaki 12 §
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, artikkelit 11 ja 12

VALTERI

Kielen kehityksestä ja kehityksen viivästymisestä

Linkki: Kielen kehityksen keskeisiä saavutuksia

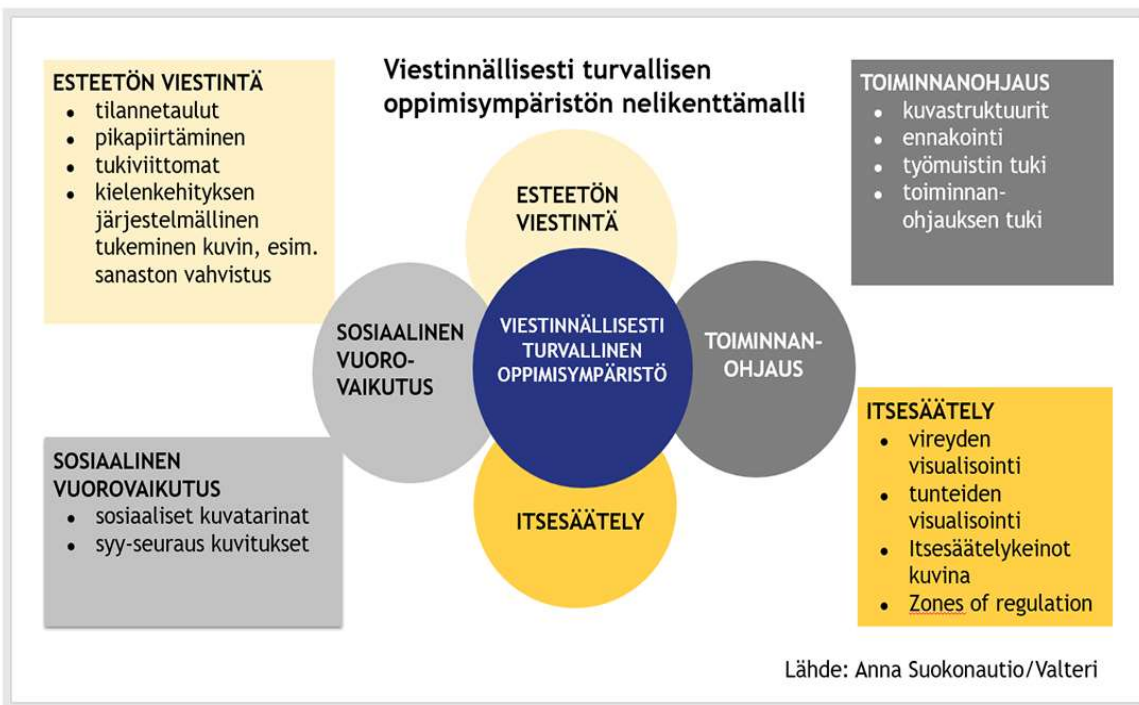
<https://www.kaypahoito.fi/nix01470>

Linkki: Kielen kehityksen piirteitä, jotka antavat aihetta seurantaan tai tutkimukseen

<https://www.kaypahoito.fi/nix01471>

Kehityksellinen kielihäiriö

Kehityksellinen kielihäiriö: Käypä hoito –suositus, 2019 (viitattu 28.9.2020), www.käypähoito.fi

<https://www.valteri.fi/kuvat-avuksi-keventamaan-kielellista-kuormitusta/>

Tukea ja pedagogisia toimintatapoja tunnetaitojen opettamiseen ja käyttäytymisen haasteisiin 9.5 ja 16.5.2023

Mitä saatamme nähdä?

- vaikea odottaa
- levoton
- ei ymmärrä sääntöjä
- sulkeutunut
- joustamaton
- puhuu kovalla äänellä
- jumiutuu
- ohjeiden ymmärtäminen vaikeaa
- impulsiivinen
- valikoi
- heittää tavaroita
- häiritsee toisia
- ei kuuntele
- karkailee
- valikoiva ruuan suhteen
- epäempaattinen
- omaehtoinen
- raivareita
- puree
- potkii
- alkuun pääseminen vaikeaa

Syyt?

- toiminnan ohjauksen pulmat
- aistiherkkyydet
- tunnetaitojen pulmat
- kommunikoinnin pulmat
- struktuurin puute
- siirtymät, odottaminen
- huomion haku
- mielekkään tekemisen puute
- stressiherkkyys
- sosiaalisten taitojen pulmat
- opittu toimintamalli
- muutokset
- turvattomuus, pelko
- kiputilat, fyysiset syyt

Liikaa kuormitusta?

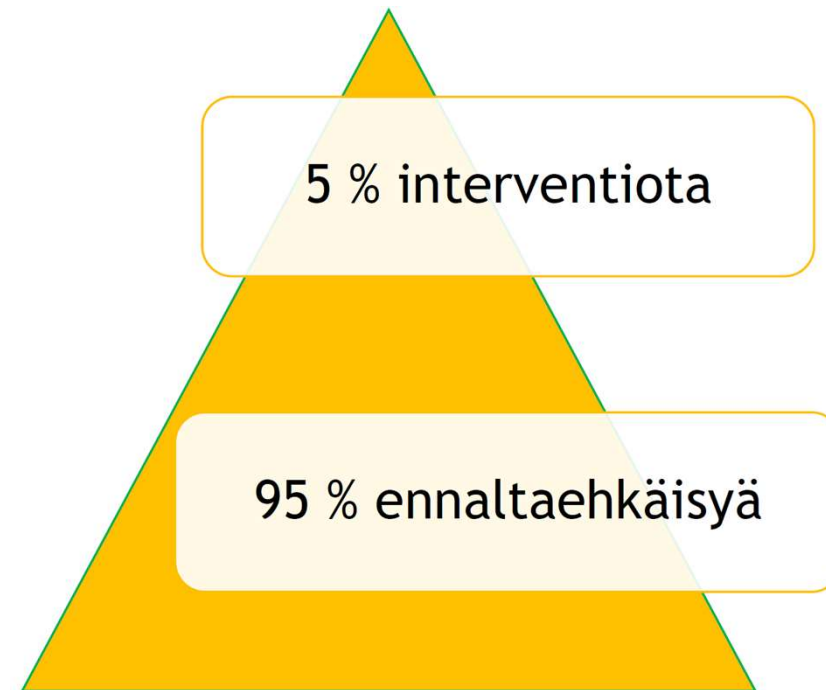
- runsas kielellisyys
- sosiaaliset vuorovaikutustilanteet
- aistiherkkyydet
- epäselvä arjen jäsenitys
- tunnetaidot
- tarkkuus
- fysiologiset tarpeet
- tarkkaavuus
- oman toiminnan ohjaus
- pedanttisuus
- syy-seuraussuhteet

VALTERI

Haastavaan käyttäytymiseen vaikuttaminen

1. Haasteellisen käyttäytymiseen selkeä määrittely
2. Käyttäytymiseen vaikuttavien syiden tunnistaminen
3. Haastavaa käyttäytymistä ennaltaehkäisevät keinot

VALTERI

Neurokirjon lasta tukeva toimintaympäristö

<https://www.kaypahoito.fi/nix03214>

- Aistiesteetön
- Sosiaalisesti turvallinen
- Vahvuuksiin keskittyvä
- Selkeä ja ennakoiva

VALTERI

Tunnetaitojen tuki

Tunteita tulee olla, niitä saa tuntea, ne ovat sallittuja

Perustunteet (ilo, suru, pelko, viha, inho, hämmästyminen) ja monikerroksiset tunteet

Tunteet ja ajatukset ovat käyttäytymistä, käyttäytymistä voimme muokata

VALTERI

Tunnetaitojen portaita

- tunteiden säätely
- tunteiden ilmaiseminen
- tunteiden nimeäminen
- tunteiden tunnistaminen

VALTERI

Tunnetaitojen tuki

Huomaa, hyväksy, sanoita

Mallinna, sanoita, nimeä, huomioi kehollisuus

- tue visuaalisesti
- ”peili”
- kanssasäätely

Omien tunteiden säätteleminen

Runsas vuorovaikutus

- tunteet muodostuu vuorovaikutuksessa

Eri tunteiden säätelykeinojen esittelemine

VALTERI

Tunteet arjessa

Sanoittaminen, ”tunteen näkyväksi tekeminen”

Sadut

- esim. pelko: lapsi luo sadun niin pelottavaksi kuin itse kykenee
- turvallinen, aikuisen tuki

Leikki

- tunteet leikkiin

Viikon tunne, sosiaalinen taito

- yleisellä tasolla, puheessa, muistuttaa

Roolit

Tunnekuvat

- tunne on henkilökohtainen

Menetelmät

VALTERI

Purkua, palautumista!

- Mielenkiinnonkohteet, ”EKKOT”
- Liikkuminen, liikunta
- Oma tauko, yksin olo, turvapaikka
- Käsille tekemistä, tarkkaavuutta vaativaa
- Aistimuksia
- Hengitys
- Musiikki
- Hengähdystaukoja, ”Restart”

VALTERI

Kun sinä olet levoton, niin minä olen rauhallinen

- Haastava tilanne
- Hallittu kohtaaminen
- Tunteet tarttuvat
- empatian tunteen vaikeudet
- vaikeus ymmärtää , mitkä omia tunteita
- Hillitse oma tunnetilasi
- Vältä dominoivaa katsekontaktia
- Puhu rauhallisesti , älä korota ääntäsi
- Älä lähde mukaan valtataisteluun
- Anna lapselle muuta ajateltavaa
- Huumori

VALTERI

Kaaostilanne - hallittu kohtaaminen

Arvioi, onko tilanne vaarallinen lapselle itselleen, kanssaihmisille tai ympäristölle

Vältä aiheuttamasta kipua --> lisää stressiä, lisää aggressiota

(Avekki, MAPA)

Vältä koskettamasta jännittyneellä lihaksella

Jos pitää ottaa kiinni tai sinuun tartutaan, ole itse rento, seuraa liikettä ja päästä irti

VALTERI

Hallittu kohtaaminen / palautuminen

Odota, anna aikaa ja tilaa (turvapaikka)

Palaa arjen tilanteisiin

Ohjataan palaamaan tuttuun, arkiseen tapahtumaan, toimintaan

Lapsen kanssa keskustelu

– huomioi aika, visualisointi

VALTERI

Päätösseminaari ja töiden esittely

Kooste koulutuksesta ja ideoiden jakaminen
toteutetuista käytännöistä 15.6.2023

VALTERI